

საფიანთა ირანსა და მოსკოვის სახელმწიფოს შორის რეგულარული დიპლომატიური ურთიერთობის დაწყების მიზეზები (XVI საუკუნის 80–იანი წლები)

რეზიუმე

1578-1590 წლებში მიმდინარეობდა ოსმალეთ-ირანის ომი, რომელშიც, თავდაპირველად, ოსმალთა უპირატესობა გამოიკვეთა. გართულებულმა სიტუაციამ აიძულა ირანის სახელმწიფოს მესვეურები, მოკავშირე მოეძებნათ. მათ გაითვალისწინეს ოსმალეთის იმპერიის მიმართ მოსკოვის სახელმწიფოს უარყოფითი დამოკიდებულება, რაც გამომწვეული იყო პოლიტიკური და ეკონომიკური მეტოქეობით და არჩევანი მასზე შეაჩერეს.

1586 წელს ირანიდან მოსკოვის სახელმწიფოში გაიგზავნა ელჩობა, რომლის მეშვეობით ირანის შაჰი რუსთა მეფეს, ოსმალეთის წინააღმდეგ დახმარების სანაცვლოდ, კასპიის ზღვის ორ მნიშვნელოვან სტრატეგიულ საპორტო ქალაქს – ბაქოსა და დარუბანდს – სთავაზობდა. რუსთა სახელმწიფოს სამეფო კარზე ძალზე მიმზიდველი აღმოჩნდა შაჰის ეს შემოთავაზება და მათ საპასუხო ელჩობა გააგზავნეს ირანში. გასათვალისწინებელია, რომ რუსეთის ინტერესებს სეფიანთა სახელმწიფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესებიც ემთხვეოდა.

ნაშრომში განხილულია სეფიანთა ირანისა და მოსკოვის სახელმწიფოს დაახლოების გამომწვევი სხვა მიზეზებიც, რომლებმაც ხელი შეუწყო მათ შორის რეგულარული დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებასა და შემდგომ განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: სეფიანთა ირანი, მოსკოვის სახელმწიფო, ოსმალეთის იმპერია, მეფე თევდორე, ბორის გოდუნოვი, შაჰ მოჰამედ ხოდაბანდე, შაჰ აბას I, ჰადი ბეგი, ვასილჩიკოვი.

წინამდებარე ნაშრომის ძირითადი მიზანია აღნიშნულ პერიოდში სეფიანთა ირანსა (სპარსეთსა) და მოსკოვის სახელმწიფოს (რუსეთს) შორის რეგულარული დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარების წინა პლანზე წარმოჩენა და ამ ორი სახელმწიფოს დაახლოების მიზეზების გაშუქება.

დიდი ხნის განმავლობაში ოსმალეთის იმპერია და სეფიანთა ირანი ცდილობდნენ კავკასიაში გაბატონებას. ამ ტერიტორიის ხელში ჩასაგდებად მათ შორის წარმოებული ბრძოლები გარდამავალი უპირატესობით მიმდინარეობდა. XVI საუკუნიდან მსგავსი ინტერესით გამოვიდა მომძლავრებული მოსკოვის სახელმწიფო (რუსეთი), რომლის მზარდი ცენტრალიზებული მმართველობის საგარეო პოლიტიკის წინაშე განსაკუთრებული სიმწვავით დადგა კასპიის ზღვაზე გასვლის საკითხი. ამ პრობლემის გადაწყვეტის საბაბით მოსკოვის სახელმწიფომ 1552 წელს ყაზანი, ხოლო 1556 წელს ასტრახანი დაიპყრო. კასპიის ზღვაზე გასვლას მოსკოვის სახელმწიფოსთვის გარკვეული მნიშვნელობა ჰქონდა – ამით ის აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ვაჭრობის გაფართოებას უკეთ შეძლებდა (ტივაძე 1965, 176).

XVI საუკუნის შუა წლებიდან, როცა ვოლგა-ასტრახან-კასპიის სანაოსნო-სავაჭრო მაგისტრალმა დიდი მნიშვნელობა შეიძინა, ამ სამი ძლიერი სახელმწიფოს მეტოქეობა კიდევ უფრო გამწვავდა

კავკასიისა და განსაკუთრებით, მისი აღმოსავლეთი ნაწილის ხელში ჩაგდება მოტივით. სწორედ კასპიის ზღვის დასავლეთ სანაპიროზე გადიოდა ის უმოკლესი გზა, რომელიც შესაძლებლობას აძლევდა ევროპის სახელმწიფოებს, დაკავშირებოდნენ აღმოსავლეთის ქვეყნებს, სახანოებსა თუ რიგ პოლიტიკურ ერთეულებს. მოსკოვის სახელმწიფოს გავლით ევროპაში გაჰქონდათ ირანისა და შირვანის აბრეშუმის, აღმოსავლეთის ქვეყნების სანელებლები და სხვადასხვა პროდუქტი, რაც ამ სახელმწიფოს, როგორც სატრანზიტო ქვეყანას, დიდ მოგებას აძლევდა.

ოსმალეთის ხელისუფლება, რომელიც კარგად გრძნობდა, რომ სულ მალე მოსკოვის სახელმწიფოს სახით ირანზე არანაკლები მეთოქე გამოუჩნდებოდა, რუსთა წინააღმდეგ მოქმედებებს შეუდგა. მისი უპირველესი ამოცანა იყო ასტრახანის, როგორც სავაჭრო-ეკონომიკური მნიშვნელობის ქალაქის, ხელში ჩაგდება. ამ მიზნით გეგმის განხორციელებას შეეცადა 1569 წელს, თუმცა – უშედეგოდ (სვანიძე 2008, 215-216; Смирнов 1946, 100-104).

ოსმალეთის იმპერია ამ მარცხს ვერ ეგუებოდა და ცდილობდა კავკასიაში თავისი უფლებების განმტკიცებას. 1577-1578 წლებში მან ევროპის ქვეყნებთან ურთიერთობა მოაგვარა, ავსტრიასა და რეჩ პოსპოლიტასთან საზავო ხელშეკრულებები დადო – დაარღვია ირანთან დადებული 1555 წლის ამასიის ზავი და 1578 წლის გაზაფხულზე სეფიანთა სახელმწიფოს წინააღმდეგ ომი დაიწყო (ოსმალეთ-ირანის 1578-1590 წლების ომი). მისი ძირითადი მიზანი იყო სამხრეთ კავკასიის დაპყრობა და ვოლგა-ასტრახან-კასპიის სანაოსნო-სავაჭრო მარშრუტის ხელში ჩაგდება (სვანიძე 1971, 100-101; კაციტაძე 2009, 401; გელაშვილი 1995, 147-148). ვფიქრობთ, ამით ოსმალეთის იმპერია არა მარტო სეფიანთა სახელმწიფოს უპირისპირდებოდა, არამედ მოსკოვის სახელმწიფოს სამხრეთისაკენ წინსვლის შეჩერებას ცდილობდა. ასევე, ოსმალეთის არანაკლები მნიშვნელოვანი იყო სამხრეთ კავკასიის ბუნებრივი რესურსებისა და სიმდიდრის ხელში ჩაგდება.

უნდა ითქვას, რომ მოსკოვის სახელმწიფო ირან-ოსმალეთის დაპირისპირებების დროს მანამდე უბრალო მეთვალყურეს წარმოადგენდა, ამ ახალმა ომმა, განსაკუთრებით, მისმა შედეგებმა, მისთვის გარკვეული მნიშვნელობა მიიღო.

ზემოთ ნახსენები ომი თავდაპირველად ოსმალთა უპირატესობით მიმდინარეობდა. მათ სამხრეთ კავკასიაში წარმატებებს მიაღწიეს და საკუთრივ ირანის ტერიტორიასაც შეუტიეს (ფეჩევი 1964, 36-55, 68-72; სვანიძე, შარუმაშვილი 2008, 224-239).

გარდა ოსმალეთისა, ირანს ობზეგებიც აყენებდნენ ზიანს. ამას ემატებოდა ყიზილბაშთა ტომებს შორის შინააშლილობა და მათი დაპირისპირება ცენტრალურ ხელისუფლებასთან (კაციტაძე 2009, 403; Иванов 1952, 63-64).

XVI საუკუნის 80-იანი წლებში ოსმალეთის მიერ მიღწეულმა წარმატებებმა დიდი შეშფოთება გამოიწვია როგორც მოსკოვის სახელმწიფოში, ასევე დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში. ანტიოსმალურ განწყობას ყველაზე მეტად ის აძლიერებდა, რომ ოსმალების სამხრეთ კავკასიაში გაბატონებამ და კასპიისპირეთში გასვლამ ძალზე შეაფერხა ვაჭრობა. როგორც ცნობილია, ოსმალებმა ევროპის ქვეყნების ირანთან და აღმოსავლეთის ქვეყნებთან დამაკავშირებელი ვოლგა-ასტრახანის მაგისტრალი გადაკეტეს, სადაც ინდოეთიდან და ჩინეთიდან ცნობილი აბრეშუმის გზა გადიოდა.

თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ მოსკოვის სახელმწიფოსთვის XVI საუკუნეში ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისათვის აღმოსავლეთის ქვეყნებთან ვაჭრობას დასავლეთის ქვეყნებთან შედარებით უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა, უფრო გასაგები გახდება მისთვის ვოლგა-ასტრახანის მაგისტრალის კონტროლის აუცილებლობა, რასაც ასე ადვილად ვერ დათმობდა (Фехнер 1956, 5-8).

თავის მხრივ, ვოლგა-ასტრახანის სანაოსნო მარშრუტის ათვისება-გამოყენების საკითხში რუსეთის ინტერესებს სეფიანთა სახელმწიფოს პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესებიც ემთხვეოდა. ეს იმით აიხსნება, რომ ხსენებული სანაოსნო მაგისტრალის გამოყენების შედეგად ირანის მთავარ მოწინააღმდეგეს – ოსმალეთის იმპერიას – შეუწყდებოდა ის მნიშვნელოვანი შემოსავალი, რომელსაც

იძლეოდა ბაჟები სპარსულ და შირვანულ აბრეშუმზე, რომელთა უდიდესი ნაწილი სწორედ ოსმალეთის ტერიტორიის ტრანზიტით გადიოდა ჰალებსა (ალეპოსა) და დამასკოში, შემდეგ კი – დასავლეთ ევროპაში (გაბაშვილი 2016, 58; კუცია 1976, 82).

ამგვარად, სეფიანთა სახელმწიფოს, რომელიც XVI საუკუნის 80-იან წლებში გააფთრებით იბრძოდა ოსმალეთის წინააღმდეგ, მოსკოვის სახელმწიფოსთან დაახლოება (როგორც ეკონომიკური, ასევე პოლიტიკური მოსაზრებით) მომგებიანად მიაჩნდა. ასე რომ, ხსენებულ პერიოდში სეფიანთა ირანს მოსკოვის სახელმწიფო თავის მოკავშირედ ესახებოდა.

გართულებულმა სიტუაციამ აიძულა ირანის მთავრობის მესვეურები, მოკავშირე მოეძებნათ. მათ გაითვალისწინეს ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ მოსკოვის სახელმწიფოს განწყობა და არჩევანი მასზე შეაჩერეს. მართალია, ირანის პოლიტიკურ წრეებში არ მოსწონდათ რუსთა გამოჩენა კასპიის ზღვის სანაპიროზე და განსაკუთრებით კი აღმოსავლეთ საქართველოში, მაგრამ ისინი ყველაფერზე თვალს ხუჭავდნენ, რადგან იმ პერიოდში შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, ირანისთვის მოსკოვის სახელმწიფოსთან ურთიერთობა ყოველად მისაღები იყო საერთო მტრის, ოსმალეთის იმპერიის, წინააღმდეგ საბრძოლველად.

1586 წელს ირანიდან მოსკოვის სახელმწიფოში გაიგზავნა ელჩობა. ამ ელჩობას მეთაურობდა ირანის შაჰ მოჰამედ ხოდაბანდესთან (1578-1587) დაახლოებული პირი ჰადი ბეგი. რუსულ საარქივო დოკუმენტებში ის ანდი ბეგად ან ანდი ბეიდ არის მოხსენიებული (Бушев, 1976, 57). არსებობს მოსაზრება, რომ მოჰამედ ხოდაბანდეს ზეობის დროს, კერძოდ 1583 წელს, ირანიდან მოსკოვში გაიგზავნა ელჩობა, თუმცა ამ ელჩობის ისტორია ბურუსითაა მოცული (Андреев, Писчурникова, Костиков 2020, 89).

XVI საუკუნის მეორე ნახევარში მოსკოვის სახელმწიფოს მაშინდელი მდგომარეობა ასეთი იყო: ამ სახელმწიფოს მეფე იყო თევდორე ივანეს ძე (1584-1598), ფაქტობრივად კი ქვეყანას მისი ცოლის, ირინას, ძმა, ბორის გოდუნოვი, მართავდა. მოსკოვის სახელმწიფოს საშინაო მდგომარეობა, რომელიც შერყეული იყო მისთვის წარუმატებელი ლივონიის (1558-1583) ომით, თანდათან უმჯობესდებოდა. შექმნილი ვითარება ქვეყანას საშუალებას აძლევდა, რომ საომარი მოქმედებები დაეწყო სამხრეთის მიმართულებით, სადაც მისი მთავარი მოწინააღმდეგენი იყვნენ ოსმალეთის სულთანი და მისი მოკავშირეები: ყირიმის ხანი და დაღესტნის შამხალი. მათ წინააღმდეგ საომრად კი საუკუთესო მოკავშირედ, მაშინდელი პოლიტიკური გადასახედიდან, სეფიანთა ირანი მიიჩნეოდა. სწორედ ამიტომ 1587 წლის მიწურულს მოსკოვის სამეფო კარზე დიდი პატივითა და კეთილგანწყობით მიიღეს ზემოთ ნახსენები ირანის ელჩობა.

აღსანიშნავია, რომ ასტრახან-მოსკოვის გზაზე ჰადი ბეგის ელჩობას ყაჩაღები დაესხნენ თავს, გაძარცვეს და ნივთები წაართვეს, რომელთა შორის ირანის შაჰისგან რუსთა მეფესთან გაგზავნილი ნივთებიც იყო. როცა ეს ამბავი მეფე თევდორემ შეიტყო, ბრძანა ჰადი ბეგისა და მისი ამალის წევრებისათვის მატერიალური დანაკარგი ოცდაათმაგად აენაზღაურებინათ და დამნაშავენი სასტიკად დაესაჯათ (Бушев 1976, 60-61). ვფიქრობთ, ეს ფაქტი ნათლად მეტყველებს იმაზე, რომ ირანთან დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებას მოსკოვის სახელმწიფო საკმაოდ დიდ ყურადღებას აქცევდა.

ოსმალეთთან ომის გამო გამოუვალ სიტუაციაში მყოფი ირანის შაჰი მოსკოვის სახელმწიფოს მეფეს დახმარებას ჰადი ბეგის პირით სთხოვდა. მართალია, მეფე თევდორეს კარზე ჰადი ბეგი პატივით მიიღეს, მაგრამ ოსმალეთის წინააღმდეგ ომში ჩაბმის გარანტია ვერ მისცეს. მათ ჰადი ბეგს მხოლოდ სიტყვიერი თანხმობა განუცხადეს ირანთან სამხედრო კავშირზე და საბოლოო გადაწყვეტილების მიღება მომავლისთვის გადადეს. აღსანიშნავია, რომ ირანის შაჰი მოჰამედ ხოდაბანდეს რუსთა მეფე თევდორეს, ოსმალეთის წინააღმდეგ დახმარების სანაცვლოდ, კასპიის ზღვის ორ მნიშვნელოვან-სტრატეგიულ საპორტო ქალაქს: ბაქოსა და დარუბანდს სთავაზობდა, რომლებიც იმ დროს ოსმალთა ხელში იყო. შაჰი იმ შემთხვევაშიც უთმობდა რუსთა მეფეს ზემონახსენებ ქალაქებს, თუ მათ მართო

ირანის ჯარი გაათავისუფლებდა რუსთა ჯარის დაუხმარებლად (Бышев 1976, 63; გელაშვილი 1995, 185-186).

რუსთა სახელმწიფოს მესვეურთათვის ძალზე მიმზიდველი აღმოჩნდა შაჰის ეს შემოთავაზება. დარუბანდის დაუფლებით ირანის სახელმწიფოს ხომ პირდაპირი გზა ეხსნებოდა საქართველოსკენ. ამას ზედ ერთვოდა ის გარემოება, რომ XVI საუკუნის 80-იანი წლებში კვლავ განახლდა დიპლომატიური ურთიერთობები მოსკოვის სახელმწიფოსა და კახეთის სამეფოს შორის. იმ წლებში მოსკოვის სახელმწიფოს მთავრობამ ჩრდილოეთ კავკასიაში ციხე-სიმაგრეები ააგო და თავისი ჯარით გაამაგრა ისინი (ბერძენიშვილი 1944, 18-27; გაბაშვილი 2016, 31-34; Кысеева 1963, 261, 269).

ვფიქრობთ, სწორედ ამ უდიდესი ეკონომიკური და პოლიტიკური მნიშვნელობის მქონე პუნქტების თავისი გავლენის სფეროში მოქცევის პერსპექტივამ დააჩქარა მოსკოვის სახელმწიფოს პოლიტიკური წრეების წარმომადგენლები, სამხრეთისა და აღმოსავლეთის მიმართ აღებული საგარეო პოლიტიკური კურსი უფრო მეტად გაეაქტიურებინათ. ბოიართა სათათბიროს გადაწყვეტილებით, 1588 წლის გაზაფხულზე მოსკოვიდან ირანში გაიგზავნა საპასუხო ელჩობა ბორის გრიგორის ძე ვასილჩიკოვის მეთაურობით. მოსკოვის ამ ელჩობის მთავარი მიზანი იყო ირანის შაჰის მიერ მოსკოვის სახელმწიფოსთან ერთად ოსმალეთის წინააღმდეგ გალაშქრებისა და ბაქოსა და დარუბანდის დათმობის შესახებ მოცემული წინადადების დაზუსტება. მათ გაჰყვა სამშობლოში ჰადი ბეგი (ტივაძე 1965, 182; Бышев 1976, 71-72).

იმ პერიოდში, კერძოდ, 1587 წელს, ირანში სამხედრო გადატრიალება მოხდა. მოჰამედ ხოდაბანდემ სამეფო ტახტიდან ჩამოაგდეს და ირანის შაჰი გახდა მისევე ვაჟი აბას I (1587-1629). (Иванов, 1977, 176). ახალგაზრდა შაჰს მძიმე მემკვიდრეობა ერგო: ირან-ოსმალეთის ომი ოსმალთა უპირატესობით მიმდინარეობდა, ქვეყანაში ანარქია სუფევდა, ირანის აღმოსავლეთ საზღვრებს თავს ესხმოდნენ ოზბეგები, ოსმალთა წინააღმდეგ მებრძოლი ძალები სუსტი იყო. ასეთ ვითარებაში, მის მთავარ ამოცანას იმ დროს ოსმალეთთან დაზავება წარმოადგენდა. 1588 წლის სექტემბერში რუსთა ზემოთ ნახსენები ელჩობა ირანში ჩავიდა. ამ დროს ირანსა და ოსმალეთს შორის მოლაპარაკებები უკვე მიმდინარეობდა. ვასილჩიკოვის ჩანაწერებიდან ირკვევა, რომ ირანის ახალგაზრდა შაჰი დიდ ინტერესს არ იჩენდა მამამისის მიერ რუსეთში გაგზავნილი ელჩის მიმართ. ამას ის ფაქტი მოწმობს, რომ მან მალევე არ მიიღო სამშობლოში დაბრუნებული ჰადი ბეგი გადადო-რა მასთან შეხვედრა ნახევარი წლით. ის მხოლოდ წერილობითი ცნობით დაკმაყოფილდა. ვფიქრობთ, რომ ირანის მბრძანებლის გულგრილი დამოკიდებულება ამ ელჩების მიმართ ზემოთ ნახსენები მიზეზებით იყო გამოწვეული. ჰადი ბეგი ირანის შაჰმა ბოლოს მაინც მიიღო. ეს მოხდა 1589 წლის 8 აპრილს. ამის შემდეგ, სხვადასხვა ქალაქში ყოფნისა და შვიდთვიანი შეფერხების შემდეგ, შაჰ აბასმა თავი კარზე რუსთა ელჩიც მიიღო. აუდიენცია 1589 წლის 9 აპრილს ქ. ყაზვინში შედგა. საუბარში ირანის შაჰმა მოსკოვის სახელმწიფოსთან პოლიტიკური კავშირის გაფორმებისგან თავი შეიკავა, მაგრამ მასთან დიპლომატიური ურთიერთობის გაგრძელება საჭიროდ მიიჩნია. ირანის შაჰის კარზე მიიღეს გადაწყვეტილება, რომ მოსკოვში გაეგზავნათ საპასუხო ელჩობა. 1589 წლის 30 ივნისს სამშობლოში დაბრუნებულ ბ. გ. ვასილჩიკოვს ირანელი ელჩები – ბუთაქ ბეგი და ჰადი ბეგი – გააყოლეს. რაც შეეხება ბაქოსა და დარუბანდის საკითხს, ირანის ახალგაზრდა შაჰმა გადაწყვიტა მოსკოვის სახელმწიფოსთან მიმართებაში ფრთხილი და წინდახედული პოლიტიკა გაეტარებინა. მან მოხერხებულად შეცვალა თავისი მამის მიერ თევდორე მეფისთვის მიცემული წინადადება და ელჩებს მოსკოვში გაატანა სულ სხვა პროექტი, რომლის თანახმადაც, რუსთა ჯარს ბაქოსა და დარუბანდისთვის უნდა შეეთია, ხოლო ირანის ჯარი შირვანს დალაშქრავდა. გამარჯვების შემთხვევაში მოსკოვის სახელმწიფო კასპიის ზღვის ჩრდილოეთ სანაპიროზე გაბატონდებოდა, ირანი კი – სამხრეთ-დასავლეთ სანაპიროზე. გამოდიოდა, რომ რუსებს თავიანთი ძალით უნდა აეღოთ ბაქო და დარუბანდი. ამისთვის კი რუსთა მხარე მზად არ იყო. ის დალესტინის საზღვრებთან ლოკალური ხასიათის საომარი ოპერაციებით შემოიფარგლა მხოლოდ (კაციტაძე, 2009, 404; ტივაძე 1965, 183-185; Бышев 1976, 106-113). რაც შეეხება სეფიანთა და

მოსკოვის სახელმწიფოებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობას, ის, გარკვეული მიზეზების გამო, ზოგჯერ შეწყდებოდა და კვლავაც გრძელდებოდა ხოლმე.

სწორედ ზემოთ ნახსენების მიზეზების გამო დაუახლოვდა სეფიანთა ირანი მოსკოვის სახელმწიფოს, რაც მათ შორის რეგულარული დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარებით დაგვირგვინდა XVI საუკუნის 80-იან წლების მეორე ნახევარში.

ვფიქრობთ, რუსთა და ირანელთა ზემოთ ნახსენებ ელჩობებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ორივე ქვეყნისათვის. უპირველეს ყოვლისა, მყარდებოდა მათ შორის დიპლომატიური ურთიერთობა, რომელსაც შემდეგში რეგულარული სახე უნდა მისცემოდა. მათი ურთიერთობა კი, რაღა თქმა უნდა, ძირითადად, საერთო მტრის – ოსმალეთის იმპერიის წინააღმდეგ საბრძოლველად იყო მიმართული. აუცილებლად უნდა ითქვას ისიც, რომ აღნიშნული ელჩობები მნიშვნელოვანი იყო როგორც ამ ქვეყნებს შორის შემდგომი ურთიერთობების გაღრმავებისთვის, ასევე კავკასიელი ხალხისთვისაც. სწორედ ამ სამი ძლიერი ქვეყნის (მოსკოვის სახელმწიფო, ოსმალეთის იმპერია და სეფიანთა ირანი) ძალთა წონასწორობაზე დიდწილად იყო დამოკიდებული ჩრდილოეთ და სამხრეთ კავკასიაში არსებული ქვეყნებისა და სხვადასხვა პოლიტიკური ერთეულების შემდგომი განვითარება.

გამოყენებული ლიტერატურა

- ბერძენიშვილი, ნიკოლოზ. „რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე“. მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის. ნაკვეთი I (1944): 1-169.
- გაბაშვილი, ვალერიან. „ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან (საქართველო და ანტიოსმალური კოალიცია XVI-XVII სს.)“. ახლო აღმოსავლეთის, კავკასიისა და საქართველოს ისტორიის საკითხები, სტატიების კრებული, ტ. I (2016): 21-67.
- გელაშვილი, ნანა. 1995. ირან-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან (XVI ს.). თბილისი: „მეცნიერება“.
- კაციტაძე, დავით. 2009. ირანის ისტორია. III-XVIII საუკუნეები. თბილისი: ჰოროსი XXI.
- კუცია, კარლო. 1976. აღმოსავლეთ ამიერკავკასიის ქალაქები XVI-XVIII სს. თბილისი: „მეცნიერება“.
- სვანიძე, მიხეილ (რედაქტორი). 2008. საერთაშორისო ურთიერთობანი ახლო აღმოსავლეთში ოსმალეთ-ირანის ომების დროს და საქართველო (XVI საუკუნე). თბილისი: „ნეკერი“.
- სვანიძე, მიხეილ. 1971. საქართველოს-ოსმალეთის ურთიერთობის ისტორიიდან XVI-XVII სს. თბილისი: „მეცნიერება“.
- სვანიძე, მიხეილ. შარუმაშვილი, რუსუდან. „ოსმალეთ-ირანის ომის დაწყება და ამიერკავკასიის ქვეყნების დაპყრობა 1578-1579 წლებში“. პერსპექტივა-XXI. №IX (2) (2008): 224-239.
- ტივაძე, თამარ. „ირანთან ურთიერთობის საკითხი რუსეთის საგარეო პოლიტიკაში XVI-XVII საუკუნეთა მიჯნაზე“. თსუ-ს შრომები. ტომი 113. ისტორიულ მეცნიერებათა სერია V (1965): 175-216.
- ფერევი, იბრაჰიმ. *იბრაჰიმ ფერევის საქართველოსა და კავკასიის შესახებ*. 1964. ტექსტი ქართული თარგმანიურთ გამოსცა, შესავალი და შენიშვნები დაურთო სერგი ჯიქიამ. თბილისი: „მეცნიერება“.
- Андреев, Артем Алексеевич. Писчурникова, Екатерина Павловна. Костиков, Сергей Евгеньевич. «Несостоявшийся союз: Российско-Иранские отношения накануне смутного времени в Иранской и Российской историографии», Новое прошлое, The Now Past, №3 (2020): 84-100.
- Бушев, Петр Павлович. 1976. История посольств и дипломатических отношений Русского и Иранского государств в 1586-1612 гг. Москва, Издательство «Наука».

- Иванов, Михаил Сергеевич. 1977. (Ответственный Редактор). История Ирана. Москва: Издательство МГУ.
- Иванов, Михаил Сергеевич. 1952. Очерк истории Ирана. Москва: Издательство «Госполитиздат».
- Кушева, Екатерина Николаевна. 1963. Народы Северного Кавказа и их связи с Россией в XVI-XVII вв. Москва: Издательство Академии Наук СССР.
- Смирнов, Николай Александрович. 1946. Россия и Турция в XVI-XVII вв. т. 1. Ученые записки МГУ, выпуск 94. Москва: Издательство МГУ.
- Фехнер, Мария Васильевна. 1956. Торговля Русского государства со странами Востока в XVI веке. Москва: Издательство «Госкультпросветиздат».

REASONS OF COMMENCEMENT OF REGULAR DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN SAFAVID IRAN AND MOSCOVITE STATE (80s of the 16th Century)

This study delves into the factors that led to the convergence of Safavid Iran (Persia) and the Muscovite state (Russia), ultimately culminating in the establishment of formal diplomatic ties between them. Historically, the Ottoman Empire and Safavid Iran engaged in prolonged struggles for dominance in the Caucasus. Their contests over this region were marked by fluctuating success. However, in the 16th century, the formidable Muscovite state (Russia) emerged as a new player with similar territorial interests.

Crucially, the Safavid State's political and economic interests aligned with Russia's pursuits, particularly concerning the utilization of the Volga-Astrakhan navigable waterway. This shared interest stemmed from the potential economic impact on the Ottoman Empire, Iran's primary adversary. The use of this waterway threatened the Ottoman Empire's customs revenue generated from the export of Iranian and Shirvan silks to Western Europe via Aleppo.

In 1578, facing war initiated by the Ottoman Empire (Ottoman-Iranian War of 1578-1590) during a politically unstable period, the Safavid leaders sought an ally. Considering Muscovy's antagonistic stance towards the Ottoman Empire due to political and economic rivalries, they turned to Russia. In 1586, Iran dispatched an embassy to Moscow, wherein Shah Mohammad Khodabande proposed ceding strategic port cities on the Caspian Sea—Baku and Daruband—in exchange for Russian assistance against the Ottomans. The Muscovite State found this proposition appealing, reciprocating with its embassy to Iran. Subsequently, under Shah Abbas I (1587-1629), Iran adopted a more cautious and strategic approach in its dealings with the Muscovite State.

The Russian and Iranian embassies of this period played a pivotal role in establishing diplomatic relations, eventually formalizing their ties. While their interaction primarily aimed at countering their mutual adversary—the Ottoman Empire—their diplomatic engagements laid the groundwork for enduring connections between the two nations.